

Universitat redefinida o *reelititzada*?

A propòsit del sistema 3+2 i altres canvis recents en la universitat actual

Alicia Villar

Los campus son pacíficos y elegantes, están pensados para dejar afuera la experiencia y las pasiones, pero corren por debajo altas olas de cólera subterránea: la terrible violencia de los hombres educados.

RICARDO PIGLIA, *El camino de Ida*

1. INTRODUCCIÓ

La universitat està en crisi, quasi a tot arreu. Així ho afirma, rotundament, Michael Burawoy, professor de sociologia de la Universitat de Califòrnia de Berkeley i, fins fa poc de temps, president de l'Associació Internacional de Sociologia (ISA en les sigles angleses). Què significa aquesta crisi de la universitat? Doncs que s'està erosionant la seua posició en la societat, una posició que s'ha mantingut, al mateix temps, dins i fora de la societat, com a participant i com a ob-

servadora. La institució acadèmica ja no pot mantenir-se esplèndidament aïllada, diu Burawoy, i l'època d'or de la Universitat, *the Golden Age of the University*, s'ha acabat. Lògicament, això suposa noves regles i nous reptes. Burawoy insisteix que aquest canvi d'època implica que la universitat haurà de prendre part en termes de compromís social, la qual cosa encara està pendent de definir o, més aviat, de redefinir com i en quins termes ho farà. Quan aquest sociòleg diu «compromís» està referint-se a un compromís social públic com a institució considerada un bé públic que ha de prestar un servei a la societat. Si traslладem la reflexió al context espanyol, aquest paper de la universitat també es trobaria actualment en crisi, per la pressió que està exercint un nou model que desplaça la missió del compromís social de la universitat com un bé públic a una posició de prioritat secundària i que apunta a prioritats d'un altre tarannà.

Al nostre entorn també estem assistint darrerament a un debat sobre quin és el paper que hauria d'exercir la universitat en

Alicia Villar Aguilés (Barcelona, 1976) és professora de Sociologia a la Universitat de València. Ha publicat en revistes com *Policy Futures in Education*, *Revista Lusófona de Educação*, *Arxius de Ciències Socials*, *Praxis Sociològica* o *Revista de la Asociación de Sociología de la Educación*. Actualment és subdirectora d'aquesta última. És coautora dels llibres *Sociología de la Educación* (Madrid, McGraw Hill, 2011), *Didáctica de la Pantalla III. La universitat en el cine* (Alzira, Editorial Germania, 2013) i *Educació i Gènere. Propostes per pensar i repensar els gèneres* (València, Tirant lo Blanch, 2014).

els temps actuals, sacsejats per la crisi econòmica i les dificultats d'inserció laboral, sobre quines haurien de ser les polítiques públiques que haurien d'activar-se, o si caldria una reforma general i contundent del sistema universitari. En aquest debat de múltiples cares i posicionaments ideològics, s'apunta al professorat per atribuir-li la responsabilitat de mals endogàmics, quant al seu accés i promoció, o a l'alumnat, quan es considera que no sempre obté els nivells de rendiment acadèmic esperats d'acord amb la inversió pública que costa el seu ensenyament. També es qüestiona el model de governança universitària, tal com ho ha fet la comissió d'experts nomenada pel ministre José Ignacio Wert i que va emetre un informe al febrer de 2013 on s'afirma que la universitat pública espanyola necessita realitzar serioses reformes estructurals.¹ Hi proposen, entre altres, dotar el rector de més poder: «Allò que les millors universitats tenen en comú és un rector amb capacitat executiva, amb notable autonomia financera i de contractació». Les veus crítiques respecte a aquesta comissió mantenen que aquesta dotació de major poder en la figura del rector desencadenaria una pèrdua de capacitat de debat i decisió dels òrgans de representació universitaris.

Si Burawoy sosté que la universitat travessa una crisi de definició del seu paper públic, en el cas espanyol *la crisi de la universitat* comprendria més àmbits, a més d'aquesta crisi de redefinició. Estem, doncs, assistint a un trencament del que ha sigut i ha significat la universitat pública fins al moment i que deixa entreveure un panorama de canvi de tendència.

La política educativa que s'està aplicant darrerament, sobretot durant la present legislatura del govern espanyol, està influent

en l'impuls del canvi de tendència i en un nou panorama o model universitari. D'aquesta política es deriven conseqüències per a la universitat pública: fets com un augment considerable de les taxes universitàries per a una «racionalització de la despesa pública en educació», a partir de l'aprovació del Reial decret llei 14/2012, de 20 d'abril, o el descens de les possibilitats de promocions docents a causa de la restricció en la «taxa de reposició», imposada a partir de 2010 mitjançant les lleis de pressupostos.

Existeixen altres línies de pressió internacional que estan consolidant la implantació d'un model d'universitat a escala global, mitjançant impactes directes i indirectes de la globalització (Torres i Rhoads, 2006), entesa com a globalització neoliberal, que està arrossegant les universitats cap a una major vinculació amb l'empresa privada i les grans corporacions. Aquests factors es donen des de fa dècades en l'àmbit nord-americà, tal com adverteixen autors com Derek Bok, sobre els efectes de la comercialització de l'educació superior, o Gary Rhoades, Sheila Slaughter i Larry Leslie, que han elaborat la teoria del capitalisme acadèmic per explicar els processos pels quals s'està passant d'entendre el coneixement i l'aprenentatge com un bé públic a considerar-los en un marc que valora la privatització i el lucre.²

Darrerament, en l'entorn europeu s'està incrementant l'exigència productiva al personal docent i investigador, mesurada per nous indicadors de productivitat científica que es troben dins la lògica d'una universitat competitiva i preocupada per la seua posició en els rànquings internacionals. Una lògica acompanyada de la terminologia de l'*eficiència*, l'*excel·lència* i la *qualitat*. Es tracta d'un model d'universitat que ha de

ser competitiva internacionalment i que, a més, ha d'incorporar amb èxit la digitalització dels seus recursos d'aprenentatge i formar part del procés de la hiperconnectivitat a escala global. Gairebé totes les universitats capdavanteres són actualment híbrides, en termes de tecnologies d'informació i comunicació i, com sosté Manuel Castells, avui en dia no es pot concebre una universitat sense la interacció global amb centres d'arreu del món, que ha impulsat una universitat en xarxa digital.

En els últims anys han proliferat les universitats privades, tant en nombre d'institucions com en presència decisòria a l'hora de marcar agendes i polítiques.³ A més, en els darrers mesos estem assistint a un nou front obert entre el Ministeri d'Educació espanyol i les universitats: la implantació del sistema conegut com a 3+2, una nova reforma, vestida com a no-reforma, dels plans d'estudis universitaris per convergir amb Europa, que ha sigut anunciada per part del govern central com a flexible i voluntària. El Ministeri ha passat la pilota al camp de les universitats, pel fet d'haver-hi delegat la responsabilitat de decidir. Es pot interpretar com una dotació de major autonomia o un despreniment del seu paper regulador de manera deliberada?

Tot seguit farem una ullada a les estadístiques universitàries per revisar l'evolució d'alguns indicadors educatius i l'estat del sistema universitari, i ens aproximarem al debat sobre l'actual panorama universitari i les transformacions que el caracteritzen. Es tracta d'un debat obert que traspasa les portes de la universitat, tant cap a dins com cap a fora. L'estat de la universitat i el seu paper social són motiu de convocatòries de protesta des de les organitzacions d'estudiants i sindicals enfront de les dar-

res polítiques que han aplicat els governs espanyol i valencià. Qüestions com la crisi de la universitat o el gir cap a un model reelitzat de la universitat pública són temes d'actualitat que circulen pels escenaris presencials i virtuals.

2. CANVI DE TENDÈNCIA EN LA UNIVERSITAT: DE L'EXPANSIÓ A LA RESTRICCIÓ

Durant les últimes tres dècades el sistema universitari espanyol s'ha caracteritzat per una tendència a l'expansió, un fet que avalen les estadístiques universitàries sobre la creació de noves institucions i instal·lacions, l'augment de la matrícula d'estudiants o el creixement de la despesa pública dedicada a l'ensenyament universitari. El sistema universitari espanyol va iniciar un procés d'obertura i creixement a partir dels anys vuitanta. Mentre que en 1975 hi havia 28 universitats, deu anys després n'eren 35 i a l'inici d'aquesta dècada es va arribar a 78. Segons les últimes dades disponibles del Ministeri d'Educació, en el curs 2013-14 hi ha un total de 82 universitats; d'aquestes, 50 són de titularitat pública i 32 privada, algunes de les quals vinculades a l'església catòlica. La proliferació dels campus virtuals també és un fet recent en expansió: actualment ja hi ha 6 universitats en línia.

Des de l'inici de la dècada de 2000 la creació d'universitats privades és un fet remarcable: han augmentat a raó d'una universitat per any. El 12,3% dels estudiants universitaris estudien en una universitat privada i el 13,1% del professorat universitari imparteix docència i investiga en una de les universitats privades que hi ha

en l'actualitat en el sistema universitari espanyol, segons dades del recent informe *U-Ranking 2015*.

L'última universitat pública valenciana que es va crear va ser la Universitat Miguel Hernández en 1996; cinc anys abans, la Jaume I de Castelló. En el cas valencià, l'expansió de noves universitats s'ha intensificat especialment en les institucions privades. La Universidad Católica de Valencia San Vicente Mártir inicia el seu desenvolupament en 2003 i al llarg dels últims anys es desplega arreu del territori valencià mitjançant un clar suport del govern autonòmic. En 2007 comença a impartir els estudis de Medicina, amb el malestar dels rectors valencians, especialment en el cas de la Universitat Jaume I, que reclamava poder impartir aquests estudis; no serà fins el 2009 que la institució de l'arquebisbat valencià aconseguix l'aprovació per a impartir oficialment la titulació. Per la seua banda, la Universidad CEU Cardenal Herrera va aconseguir en 2010 avançar-se a la Universitat Jaume I i aconseguir abans l'informe favorable de l'ANECA per a impartir Medicina. La bombolla universitària privada i la bombolla de la construcció van juntes quan aquesta universitat privada acorda amb Lubasa Grupo Empresarial utilitzar un edifici corporatiu situat a la Ciutat del Transport de Castelló. El cas de la titulació de Medicina, doncs, mostra aquesta disputa pública-privada. L'increment de l'oferta de places de Medicina arreu del sistema universitari espanyol ha sigut en les universitats privades del 363% (de 230 places en el curs 2005-06 a 1.065 en 2012-13) i en les públiques, del 42,9% (de 4.113 a 5.876 places). Aquestes xifres són símptoma d'un reforçament de l'elitisme en els estudis de Medicina i d'una política d'afavoriment de

les universitats privades en la impartició d'aquests estudis.

També altres institucions d'educació superior de titularitat privada tenen seu al País Valencià, com ara la Universidad Europea de Valencia. A més, hi ha el cas de la universitat en línia VIU (Valencian International University), creada en 2008 per la Generalitat i que ha passat de ser una universitat privada amb finançament públic a ser comprada en un 70% pel Grup Planeta. Una mostra evident d'una planificació i gestió negatives que han causat una despesa 37 milions d'euros, que es contradïu de manera sorprenent amb els seus nivells de matrícula: segons dades del Ministeri, en el curs 2010-11 hi havia 39 estudiants en titulacions de grau i 157 en màsters, xifres que palesen la qüestionable necessitat de la seua implantació. En altres institucions universitàries privades de modalitat virtual de l'Estat espanyol les xifres de matrícula són, si més no, més sostenibles: la Universidad a Distancia de Madrid tenia per a aquell mateix curs 2.572 estudiants; la Internacional de La Rioja, 5.761 i la Universitat Oberta de Catalunya, 46.679 estudiants. La VIU ha suposat un tremend forat econòmic i la seua deriva cap al mercat de l'educació superior a les mans privades.

La bombolla universitària privada és un fenomen al qual s'han referit els rectors de les universitats públiques valencianes⁴ qüestionant la proliferació dels campus privats que s'ha produït paral·lelament als anys de major creixement del deute de la Generalitat respecte a les universitats públiques. El deute de la Generalitat amb les cinc universitats públiques valencianes ha arribat fins a la desorbitant xifra de quasi 769 milions d'euros, un deute que haurà de saldar-se des de 2015 fins a 2022. Mentre que les

públiques han patit aquesta asfíxia financera, les privades inauguraven nous plans d'estudis i noves instal·lacions, tot i que han sigut dubtosament productives en termes acadèmics. La classificació *U-Ranking 2015* posiciona les privades valencianes en els últims llocs de la llista.

L'expansió universitària també s'aprecia en les estadístiques sobre l'alumnat. En 1960 les persones matriculades en universitats de l'Estat espanyol eren 170.000, una xifra que va augmentar a 700.000 en 1980 i és a partir dels anys noranta quan el creixement es produeix de manera considerable i la universitat es qualifica com a «universitat de masses». A llarg de la dècada dels noranta, el nombre total d'estudiants matriculats va augmentar gairebé un 40%, un creixement molt més acusat en les titulacions aleshores conegudes com de cicle curt que en les de cicle llarg; especialment remarcable va ser l'augment dels titulats en carreres d'arquitectura i enginyeries, amb un increment d'un 253% per al període 1990-2010, enfront del descens en arts i humanitats d'un 27,3% per al mateix període. En el curs 1999-2000 el nombre d'estudiants universitaris va superar el milió i mig i és a partir del curs 2000-01 quan s'aprecia una reducció gradual en el nombre d'estudiants universitaris. Si la taxa de variació de la matrícula universitària se situa en un 21,6% per a les dues dècades que van de 1991 a 2011, des de 2001 fins a 2011 s'aprecia un descens percentual d'un 3,7%, que, en part, s'explicaria per un descens demogràfic produït a finals dels anys setanta i, també, per un canvi de tendència en la demanda anterior a 2008, amb una pèrdua anual d'estudiants de l'1%. A partir de 2008 es produeix una tendència de creixement, un fet que s'explicaria per

l'inici de la crisi econòmica i laboral que, com sabem, dificulta dràsticament la incorporació dels joves al mercat de treball. Segons dades de l'OCDE, la taxa d'accés a l'educació universitària⁵ per al cas espanyol ha augmentat en deu punts des de 2008 (43%) fins a 2011 (53%).

La falta d'ocupació per als joves a partir de 2008 es reflecteix palesament en els indicadors educatius: d'una banda, les dificultats per aconseguir un lloc de treball funcionaran com un mecanisme de descens de l'abandó educatiu prematur (en deu punts entre 2009 i 2013) que fins aleshores s'havia situat en xifres rècord en comparació amb Europa. D'altra banda, la matrícula universitària es veurà incrementada. En el cas valencià, el major augment es produeix entre els cursos 2008-09 i 2009-10, quan es matriculen en estudis de grau 6.067 estudiants més en les universitats públiques. També al curs següent es produeix una variació positiva. La tendència canvia en 2012, quan les universitats públiques comencen a perdre alumnat: 4.434 en 2012-13 i 3.353 en 2013-14. Aquests descensos també es produeixen en el conjunt de les universitats espanyoles, però en el cas valencià són més intensos. És significatiu que aquestes pèrdues d'estudiants coincideixen amb l'aplicació del Reial decret llei 14/2012, de 20 d'abril, de «racionalització de la despesa educativa», que ha comportat una onada de protestes i de convocatòria de vagues estudiantils i del personal universitari. Aquesta normativa incorpora canvis significatius per al sistema educatiu en els diferents nivells d'estudis i, també, per a l'àmbit universitari, amb un increment de taxes de matrícula considerable i sense precedents en el període democràtic.

A partir de 2012 es produeix també un descens en els estudiants matriculats en màsters. El procés de Bolonya ha conduït, com sabem, a la implantació dels màsters oficials com a formació especialitzada per als graduats universitaris. Des que es va posar en marxa, el nombre de l'oferta s'ha multiplicat per tres i el nombre d'estudiants per sis. L'increment percentual d'alumnat matriculat en màsters en les universitats públiques valencianes ha estat d'un 111% des del curs 2007-08 fins al 2011-12. Aquest increment s'associa a diverses raons, com ara la importància atribuïda a continuar formant-se després del grau, una continuïtat que és vinculada amb l'allargament dels itineraris formatius i la transició al mercat de treball. Alguns màsters són imprescindibles per a l'exercici d'una professió, els anomenats màsters «habilitadors» i, a més, els estudis de màster són el nivell anterior i necessari per a poder accedir al doctorat. A totes aquestes raons conegudes, també es pot associar que l'accés als màsters està funcionant com una alternativa a la cerca de treball, com una «opció forçada» de continuar formant-se o d'alimentar el currículum, vistes les escasses oportunitats d'inserció laboral.

El 2012 presenta un punt d'inflexió, tant en l'evolució de la matrícula de grau i postgrau com en el sistema de preus públics per crèdit i, per tant, en la tendència de finançament públic universitari. La tendència de la despesa pública per estudiant havia sigut creixent en els anys anteriors a la crisi econòmica; tanmateix, a partir del curs 2009-10 es produeix un descens de la despesa en un 16,5%. Entre els anys 2010 i 2014 les universitats públiques de l'Estat espanyol van perdre 1.523 milions d'euros, un 15% menys de finançament que

en 2010. En el cas valencià, la retallada de pressupost per a les universitats públiques apuja a més de 143,3 milions entre 2010 i 2014.

Per tant, com hem dit, el període anterior a la crisi es caracteritza per una expansió del sistema universitari quant a la creació de noves universitats –moltes de les quals són impulsades des dels governs autonòmics–, en què les universitats privades han augmentat en nombre i influència en la política universitària. L'augment dels recursos públics també ha sigut un element destacat en aquesta etapa d'expansió. Tanmateix, la matrícula en la universitat pública valenciana s'ha reduït en els dos darrers cursos a causa de la política «racionalitzadora» del govern central, amb el suport i l'aplicació per part del govern valencià. El curs 2012-13 va marcar un punt d'inflexió en el model de finançament universitari perquè, d'una banda, van augmentar significativament els preus públics per crèdit i, d'una altra, es va produir un descens en la inversió pública universitària. Aquestes transformacions deixen entreveure el que podria ser un canvi en el model de finançament públic universitari, sovint encobert sota l'exigència de polítiques d'austeritat i de racionalització econòmica.

3. I EN TEMPS DE RESTRICCIÓ, UNA NOVA REFORMA UNIVERSITÀRIA: EL MODEL 3+2

El focus d'atenció, i de la polèmica, sobre la implantació de l'anomenat model 3+2 està dirigit, fonamentalment, a la dimensió econòmica: quants diners suposarà l'estalvi per als estudiants i les seues famílies o, al contrari, si aquesta reforma conduirà a un

greu increment de les taxes de matriculació i una minva de l'accés a la universitat, especialment en el cas del postgrau o, fins i tot, com assenyalen les veus més crítiques, si provocarà una expulsió forçada del sistema universitari. El Ministeri d'Educació ha presentat aquesta reforma com la millor opció per a les famílies perquè suposarà, diu, estalviar 150 milions d'euros. El ministre Wert va insistir que si les universitats decideixen reformar els seus plans d'estudis i transformar els graus de quatre anys a tres, l'estalvi per a les famílies està garantit.

Les protestes estudiantils que s'han convocat en els últims mesos també accentuen la dimensió econòmica perquè, diuen, produirà una pèrdua d'estudiants com a conseqüència de l'augment del cost dels estudis. Indubtablement, el 3+2 genera incertesa i preocupació per a una població que, en termes generals, ha vist minvades les seues condicions de vida i el seu benestar a partir de les polítiques d'austeritat aplicades recentment; una població que està travessant un període dur en el mercat de treball amb increments demostrats dels processos d'instabilitat i precarització laboral. Els nivells de pobresa augmenten, amb una intensificació alarmant per al cas valencià, i els índexs de desocupació continuen sent preocupants. Tanmateix, es pot afirmar que aquests fenòmens socials afecten de manera directa l'àmbit universitari segons les característiques socials del seu alumnat? O, dit d'una manera més senzilla, quina és la composició social de l'alumnat universitari?

Sembla que existeix una representació social del paper «democratitzador» de la universitat pública, en el sentit que incorpora un alumnat de diversa composició social, en què els fills i les filles de les classes «populars» poden accedir en igualtat de

condicions als ensenyaments universitaris o amb el mateix grau de probabilitat. No ens estem referint als debats oberts sobre si la universitat hauria de ser majorment finançada pel govern o si hauria de ser més barata o si cal impulsar el major nombre de titulats universitaris com a mostra d'una societat formada i amb moltes possibilitats professionals. Estiguem d'acord o no amb aquestes màximes, ens referim al fet que en l'imaginari col·lectiu plana la idea que en els darrers anys s'ha construït una universitat on tothom té accés en igualtat de condicions i, per tant, hi està garantida l'equitat. Tanmateix, les dades matisen aquesta representació.

Els treballs sobre l'origen social de l'alumnat solen fer referència a un estudi considerat clàssic en sociologia de l'educació, l'elaborat per Pierre Bourdieu i Jean-Claude Passeron titulat *Les Héritiers. Les étudiants et la culture* (1964), que ens remunta a la universitat francesa dels anys seixanta. En aquest treball es mostren les relacions de probabilitat entre l'origen de classe familiar dels estudiants i l'accés a la universitat: per aquells temps, el fill d'una família francesa de classe alta tenia 80 vegades més probabilitats d'entrar a la universitat que el fill d'una família assalariada rural i 40 vegades més que el fill d'una obrera; les probabilitats del primer fins i tot eren el doble que les d'un estudiant provinent de la classe mitjana. Aquestes relacions de probabilitat lògicament han canviat en el cas francès, així com també per al cas espanyol, per l'obertura i la millora de les possibilitats d'accés, però no deixa d'existir en la universitat actual una sobrerrepresentació de les classes mitjanes-altes. L'anàlisi de les dades de les enquestes Eurostudent III (2007) i Eurostudent IV (2010) realitzada per

Margarita Barañano i Lucila Finkel sobre la composició social dels estudiants universitaris posa de manifest la persistència de la infrarepresentació de l'alumnat universitari procedent de famílies d'un estatus ocupacional més baix i una sobrerepresentació dels qui tenen progenitors d'estatus alt. Els pares ubicats en l'estructura ocupacional com a professionals de nivell mitjà-alt representen un 74% dels progenitors dels estudiants; inclús en el cas de les mares, aquest percentatge se situa lleugerament per damunt, en un 79%.

Segons l'Enquesta de Pressupostos Familiars (INE, 2012), la població de l'Estat espanyol va dedicar 2.393 milions d'euros dels seus pressupostos familiars a educació superior, una xifra que suposa una mitjana de 51,7 euros per persona. Aquesta quantitat presenta variacions importants segons el nivell d'ingressos de les famílies. Així, mentre que les famílies amb ingressos mensuals més baixos (entre 500 i 999 euros) hi gasten 13,3 euros per persona, les que tenen ingressos més alts (més de 5.000 euros) hi gasten 20 vegades més, és a dir, 275,0 euros. Açò podria ser indicatiu d'una possible sobrerepresentació de la classe superior en la universitat. Els resultats d'un estudi que hem realitzat per a la sèrie temporal 2006-2012 ens porten a afirmar que les famílies amb ingressos més alts inverteixen més en educació; tanmateix, el que resulta més significatiu i paradoxal per a la representació social que comentem és que la seua inversió més alta els beneficia perquè la universitat els ix relativament més barata que a famílies de nivells d'ingressos inferiors. Fins i tot, malgrat la crisi actual, les famílies amb ingressos més alts han augmentat clarament la seua inversió educativa, la qual cosa pot llegir-se en termes de distinció social,

perquè invertir en universitat funcionaria per a aquests segments socials com un bé de distinció. Així doncs, per a les famílies de nivells d'ingressos més alts l'accés als estudis universitaris els suposaria un esforç pressupostari familiar relativament menor. La crisi econòmica, que coincideix amb el període temporal estudiat, evidenciarà no només un augment de les desigualtats socials, sinó també una situació de qüestionable equitat educativa en termes d'accés a l'educació superior i, com a conseqüència, una distribució no equitativa socialment de les credencials universitàries.

Si tenim en compte aquests resultats en què hi ha una major probabilitat d'accés d'estudiants provinents de famílies amb ocupacions de professionals mitjans-alts, en una relació de gairebé 8 de 10, la composició social dels nostres universitaris no s'ajusta clarament a la representació social que comentàvem. I, per tant, algunes de les reivindicacions difoses que dibuixen un alumnat ubicat majoritàriament en una procedència d'origen obrer, podrien, segons les dades, desdibuixar la realitat.

Per tant, cal anar a les xifres perquè són aclaridores a l'hora de plantejar si la universitat està vivint un procés d'elitització, perquè sembla que mai no ha deixat de ser elitista, tot i que haja estat presentada, i representada, com a universitat de masses o universitat d'accés equitatiu. Pensant en termes de mobilitat social, els punts de partida són condicionants. D'acord amb la imatge que planteja Julio Carabaña, la universitat funcionaria com un autobús que porta a les mateixes destinacions professionals tots aquells que hi pugen: els fills i filles de professionals i administratius pugen a l'autobús més que la resta, mentre que els fills dels obrers, molt menys.

El sistema 3+2 ha estat presentat pel Ministeri d'Educació com una «pretensió per convergir amb la majoria de països europeus que han desenvolupat sistemes universitaris de qualitat».⁶ Quan el ministre Wert ho exposa com una mesura que busca l'alineació amb els sistemes universitaris del nostre entorn, caldria estudiar els models de finançament d'aquest entorn proper, és a dir, dels països europeus, perquè ja hem dit que, bàsicament, el debat s'ha orientat cap a la qüestió econòmica. Aleshores, mirem qui paga, què i quant en altres llocs.

L'OCDE diferencia quatre patrons de finançament de l'educació universitària a escala internacional, posant alguns estats com a exemple: un primer model, que garanteix el caràcter universal de l'accés a l'etapa universitària mitjançant matrícules reduïdes i finançades des dels fons públics amb un alt percentatge d'estudiants becats (com són els casos de Finlàndia, Suècia, Noruega i Dinamarca); un segon model, en què són els estudiants els qui assumeixen en gran mesura el finançament de l'educació amb altes taxes de matriculació, però amb un percentatge alt de beques (en aquest model destaquen els Estats Units); un tercer model, en què les taxes serien molt altes i tindria un percentatge baix d'estudiants amb beca (com en el cas del Japó); un quart model, que és propi de la zona mediterrània, on hi ha matriculacions moderades i un percentatge baix de beques (com ara Espanya i Itàlia). Sobre aquest últim model, en què s'inclou el cas espanyol, caldria consultar dades a partir de 2012, perquè és quan es produeix l'augment de taxes universitàries. Per entrar en dades més recents i limitades únicament a l'àmbit europeu, amb el qual es pretén convergir per augmentar la qualitat, tal com ho plan-

teja el Ministeri, ens referirem a l'estudi *El cost d'estudiar a Europa 2014*, elaborat per l'Observatori del Sistema Universitari sobre els preus públics universitaris de grau i de màster del curs 2013-14 a 38 països o regions de 32 estats d'Europa. Aquest treball mostra que en 11 països europeus estudiar en la universitat és totalment gratuït, o que en 12 països el preu màxim d'un curs de grau oscil·la entre els 7 euros de la República Txeca, els 41 euros de Polònia o els 138 euros de França. (Sí, només 138 euros paguen els nostres veïns francesos.) Els altres veïns, Portugal, paguen com a màxim 1.066 euros i formen part d'un grup caracteritzat per tenir uns preus mínims baixos. Solament 10 casos, dels 38 analitzats, tenen preus màxims superiors als màxims d'Espanya. L'estudi afirma que, amb paritat de poder adquisitiu, l'Estat espanyol ocupa el 6è lloc en l'escala de preus màxims dels estudis de grau més cars.

Si revisem les dades per comunitats autònomes, que podem consultar en les estadístiques del Ministeri, la disparitat de preus és més que evident: en el cas valencià el preu mínim per curs de grau se situa en 978 euros i el màxim, en 1.493 euros, mentre que estudiar a Catalunya resulta una opció prou més cara: el preu mínim se situa en 1.516 euros i el màxim, en 2.371 euros. Madrid i Castella i Lleó tenen preus superiors als del País Valencià. Al contrari, a Andalusia resulta prou més barat estudiar, ja que es manté un preu comú per a tots els nivells d'experimentalitat, que se situa en 757 euros. Els territoris amb preus més baixos són, junt amb el cas andalús, Galícia, Múrcia o Cantàbria. Tot aquest ball de quantitats mostren un mapa molt desigual que cal tenir en compte a l'hora de fer valoracions, ja que no té sentit referir-se

a un únic model espanyol de preus universitaris. Evidentment, una reforma com la del model 3+2, pensada com «flexible» i «voluntària», en què les universitats podran decidir la durada de les seues titulacions, incrementarà més encara els desequilibris entre territoris de l'Estat i la liberalització del sistema universitari.

Sabem que estudiar un màster és molt més car, tot i que convé diferenciar entre els preus dels màsters anomenats habilitadors per a una professió regulada i la resta de màsters oficials. La disparitat entre universitats públiques i comunitats autònomes encara s'agreuja més. Tanmateix, en la majoria dels països europeus estudiar un curs de màster costa el mateix o molt poc més que estudiar un curs de grau. Espanya se situa entre els 7 estats de la Unió Europea on els estudis de màster són substancialment més cars que els de grau.⁷ A Espanya el preu màxim d'un curs de màster és un 67% més car que el màxim d'un curs de grau.

El preu que paga un estudiant del sistema universitari públic de l'Estat espanyol ha augmentat significativament, com hem dit, a conseqüència de l'aprovació del Reial decret llei 14/2012, que ha començat a aplicar-se a partir del curs 2012-13. Aquesta normativa suposa un increment important del preu del crèdit fins a un 66% en el cas valencià. I això que ja veníem d'uns anys en què s'han produït increments considerables de les taxes universitàries. Des del curs 2009-10 fins al 2014-15 el preu del crèdit universitari al País Valencià ha pujat un 50,6%, cosa que representa un 8,5% anual. En el període en què el Ministeri d'Educació ha estat ocupat pel senyor Wert, el cost ha pujat un 34,6%, amb un increment anual del 10,4%. És una pujada tan considerable que reforça l'argument que

estem assistint a un canvi en el model públic de finançament universitari, en què es desplaça un major cost per als estudiants i les seues famílies. Aquesta és la seua idea de ser «flexibles».

Un altre efecte del 3+2 no pronunciat pel govern és la descomposició a escala estatal de l'oferta universitària: cada universitat podrà decidir la durada dels seus graus i postgraus, cosa que, a més d'aportar més incerteses sobre l'oferta acadèmica en temps de reclams de certes, conduirà a la configuració d'un mapa de graus i postgraus desigual, que podrà suposar efectes en termes d'accés a la universitat.

En tot aquest panorama de «reformes no-reformes» que produeixen efectes per al model del que ha sigut fins ara la universitat pública, ens preguntem quin ha de ser el «sentit comú» que ha de guiar les nostres universitats públiques. La resposta no és fàcil, ni única; per això paga la pena estar atents a les propostes crítiques, com ara a les de Burawoy, que citàvem a l'inici d'aquest text, i les seues advertències sobre la crisi de la universitat i la seua redefinició necessària com a bé públic. Una altra veu crítica sobre la comercialització de l'educació superior, el professor Carlos Alberto Torres, assenyalava que el neoliberalisme ha creat un nou «sentit comú» que ha penetrat en totes les institucions públiques i privades. El professor Richard Münch accentua que «l'educació ja no tendeix a ser considerada i configurada com un bé social col·lectiu, sinó que es tracta com un bé individual i una mercaderia en el mercat global de l'ensenyament». Tanmateix, hi ha esperances per a repensar una altra universitat allunyada de la lògica privatitzada i empresarial. El professor António Teodoro i una xarxa d'acadèmics de l'àmbit europeu

i llatinoamericà estan publicant treballs darrerament, com ara *European and Latin American Higher Education Between Mirrors* (2014), en què, tot i reconèixer l'existència d'un model d'universitat arrossegada per la força colpidora de la globalització neoliberal, també està creixent –al «Sud» i al «Nord»–, la petició d'un redescobriments del paper de la universitat en la societat en termes de justícia, equitat i cohesió social. □

BIBLIOGRAFIA

- BARAÑANO, M.; L. FINKEL (2014): «Transmisión intergeneracional y composición social de la población estudiantil universitaria española: cambios y continuidades», *Revista de la Asociación de Sociología de la Educación*, vol. 7, núm. 1: 42-60.
- BOK, D. (2010): *Universidades a la venta. La comercialización de la educación superior*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- BURAWOY, M. (2011): «Redefining the Public University: Developing an Analytical Framework», *Social Science Research Council* <www.publicsphere.ssrc.org>.
- CARABAÑA, J. (2004): «Educación y movilidad social», en V. Navarro: *El Estado del Bienestar en España*, Madrid, Tecnos.
- CASTELLS, M. (2015): «Indispensable universidad», *La Vanguardia*, 18 d'abril.
- COMISIONES OBRERAS (2015): *Evolución de los presupuestos de las universidades públicas 2010-2014*, <www.ccoo.es>.
- IVIE (2015): *U-Ranking*, <www.u-ranking.es>.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE (2013): *Datos y cifras del sistema universitario (cursos 2007-08 al 2013-14)*, <www.mecd.gob.es>.
- (2014): *Estadísticas de Estudiantes*, <www.mecd.gob.es>.
- MÜNCH, R. (2010): «Bologna, o la capitalización de la educación», *Pasajes. Revista de pensamiento contemporáneo*, núm 33: *Universidad en transformación*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- RHOADES, G.; S. SLAUGHTER (2004): *Academic Capitalism in the New Economy* Baltimore, Maryland, The Johns Hopkins University Press.
- SLAUGHTER, S.; L. LESLIE (1997): *Academic Capitalism: Politics, Policies and the Entrepreneurial University*, Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press.
- TEODORO, A.; M. GUILHERME (2014) (eds.): *European and Latin American Higher Education Between Mirrors*, Rotterdam, Sense Publishers.
- TORRES, C. A. (2010): «Educación superior y globalización neoliberal en el siglo XXI. Siete tesis iconoclasticas», *Revista Latinoamericana de Educación Comparada*, año 1, núm. 1.

1. Informe de la comissió d'experts per a la reforma del sistema universitari espanyol, anomenat «Propuestas para la reforma y mejora de la calidad y eficiencia del sistema universitario español».
2. «The theory of academic capitalism moves beyond thinking of the student as consumer to considering the institution as marketer [...] we present the theory of academic capitalism that explains the processes by which colleges and universities are integrating with the new economy, shifting from a public good knowledge/learning regime to an academic capitalist knowledge/learning regime» (2004: 7).

3. Fa poc ha aparegut l'anunci que el Ministeri d'Educació està enllestit un nou decret sobre obertura de noves universitats. Segons la notícia, la nova normativa eliminaria una part dels requisits en comparació amb la normativa en vigor, que data de 1991, cosa que facilitaria la creació de noves universitats privades sense necessitat d'ajustar-se a la demanda de la població escolar o a la incidència de l'entorn geogràfic (*eldiario.es*, 19 d'abril de 2015).
4. «No podem permetre que la bombolla universitària del sector privat pose fi a anys de planificació del sistema universitari valencià», Vicent Climent, rector de la UJI, en representació dels rectors de les públiques i durant la commemoració del XXIII aniversari de la universitat castellonense (21.02.2014 www.europapress.com).
5. Convé no confondre la taxa de matrícula amb la taxa d'accés. La taxa d'accés representa el percentatge estimat d'una cohort d'edat que es preveu que accedirà a l'educació terciària al llarg de la seua vida. Està basada en el nombre de nous ingressos i la seua distribució per edat. En els informes de l'OCDE diferencien entre educació terciària de tipus A (universitat) i de tipus B (formació professional superior).
6. Presentació a la premsa: <http://www.mecd.gob.es/prensa-mecd/actualidad/2015/01/20150130-universidades.html> (30 de gener de 2015).
7. Com podem consultar en l'informe *El cost d'estudiar a Europa 2014*, les cinc primeres posicions en màsters amb preus màxims més cars les ocupen Eslovènia, Grècia, Irlanda, Letònia i Xipre. També hi figura el Regne Unit però no té una regulació que fixe preus màxims i mínims, per la qual cosa els preus són molt heterogenis i, especialment, entre les seues regions. El ministre Wert, tanmateix, en la roda de premsa de la presentació del sistema 3+2 va citar al Regne Unit com un dels estats amb qui cal convergir, tot i tenir un sistema universitari i un sistema de preus prou diferent del cas espanyol.

Els Marges

NÚMERO 106 - PRIMAVERA 2015

Lo cant de les veritats: autoria, context, lectura
Ramon Bacardit i Miquel M. Gibert

«Quan parlava el castellà, se'm notava que jo era de otra nació». Interrupció de la transmissió del català i autoodi entre els arrossers valencians d'Isla Mayor (Sevilla, Andalusia)
Brauli Montoya

L'ofici de traduir a l'exili: flors al pol Nord
Montserrat Bacardit

La vinya cremada d'Eudald Puig: una aproximació
Carles Morell

Publicacions martipolianes
Llorenç Soldevila

Llengua i poder
Joan Martí i Castell

INFORMACIÓ I SUBSCRIPCIONS

www.elsmarges.cat
www.lavenc.cat
elsmarges@lavenc.cat
Tel. 93 245 79 21
la revista en format digital a www.iquosc.cat